

Az utóbbi 50 évben a technikai fejlődés - a lehetőségek tekintetében - utolérte az embert, és el is haladt mellette. Ez azt jelenti, hogy a technika-ember rendszer által elérendő cél sok esetben nem valósult meg, mert a vezető, végrehajtó ember a szinte mindent tudó gépezetei dzsungelében minduntalan önmaga pszichikus korlátaiba ütközött. De nemcsak hogy nem valósult meg, az eredmény alkotója ellen fordult, lásd: globális klímaváltozás. A védelmi szféra - ugyan sokkal szerényebb anyagi eszközök birtokában, de - szintén felismerte az emberi pszichikumban rejlő feltáratlan lehetőségek kihasználásának szükségszerűségét.

Nemzetközi viszonylatban megállapítható, hogy a katasztrófapszichológia elméletének fejlettsége egyenes arányban áll az adott országban a pszichológia tudományának helyzetével, presztíszével a tudományok rendszerében. A fejlett nyugati országokban a vészhelyzeti reagálások kutatása két fő irányban és módszerrel történik. Egyrészt adatokat gyűjtenek a megtörtént katasztrófákról és utólag próbálnak levonni következtetéseket, megállapítani törvényszerűségeket, másrészt általában önként jelentkezőkkel és óriási anyagi ráfordításokkal kísérleteket végeznek. Ez utóbbiak eredményei csak igen nagy óvatossággal általánosíthatók a beállított helyzet és a valóságos szituáció eltérő hatásai miatt.

Azt kell eldönteni – nem valakinek, hanem a gyakorlatnak, a kutatás eredményeinek – hogy szükség van-e egyáltalán egy ilyen szaktudományra, tudja-e hasznosítani ennek eredményeit a katasztrófa-megelőzés és -védelem? A tények ismeretében megállapítható, hogy eddig az országban a kérdéssel teljes komplexitásában, tudományos igényességgel csak kevesen foglalkoztak. A katasztrófapszichológia (vészhelyzeti magatartások tudománya) tehát, – ellentétben az egyéb szakpszichológiákkal (munkalélektan, szociálpszichológia, nevelépszichológia stb.) – még *nem bizonyította* szükségességét, helyét szerepét a hazai

tudományok rendszerében. Találkoztunk viszont olyan munkacsoportokkal, szervezetekkel, személyekkel, akik gyakorlati munkájuk, vagy az oktatás, kutatás keretében a kérdéskör egy-egy speciális ágával foglalkoznak.

Célszerű elemezni, hogy *milyen okok* vezettek a jelenlegi helyzethez, amelyben a katasztrófavédelemért (mentésért) felelős vezető a megfelelő pszichológiai információs bázist nélkülözve kénytelen végezni az operatív mentésirányítást. Valószínűleg a leglényegesebb ok, hogy *maga a katasztrófavédelem* sem volt (2000 előtt) egységes, így nem voltak meg a jogi, szakmai, személyi feltételek egy új szaktudomány kialakulásához. Hazánkban eddig – nagy veszteséggel járó – katasztrófák csak ritkán fordultak elő, így a veszély-szituációkban jellemző emberi reakciók, és ezek befolyásolását elősegítő ismeretanyag – kellő képzetés és információ hiányában – a hazai viselkedéstudomány elmaradott területévé vált. További lényeges ok, hogy hazánkban a pszichológiával kapcsolatos szociális attitűd minősége messze elmarad a fejlett országokétól. Az elmaradottság sokkal nagyobb, mint ami a műszaki-technikai fejlettség szintjén tapasztalható. A pszichológiához a vezetők egy részének hozzáállása is sok esetben negatív: nem ismerik, a véleményeik előítéletesek. Nem szívesen foglalkoztatnak pszichológust, mondván, nem bíznak ebben a tudományban, a valóságban viszont inkább attól tartanak, hogy egy szakember esetleg rövid idő alatt felfedi a nem mindig ideális munkahelyi légkör, kapcsolatok, vezetési stílus stb. okait. Akik az operatív mentésirányítást nap mint nap végzik, azt mondják, hogy a gyakorlat szelektál, be fog bizonyosodni, ki az alkalmatlan vezető. Erre a kérdés csak az, mikor, milyen áron, mennyi áldozat után?

Milyen területeket vizsgálhat, hol segíthet a katasztrófa-pszichológia?

Általános témákat: biztonságérzet, konfliktuskezelés, veszélyérzékelés; a vészhelyzeti cselekvés racionalitása.

Az egyén veszélyhelyzeti magatartásmódjának jellemzőit: a félelem természete; a pszichológiai csapdahelyzet; az egyén pánikreakciója; gyermekek katasztrófahelyzetben; időskorúak viselkedése vészhelyzeti szituációban; áldozatok viselkedésének sajátosságai; a gyakorlat által leírt sajátos vészhelyzeti reakciók áldozatoknál; a pszichológiai segítségnyújtás ajánlott formái áldozatoknál; a segítők pszichikus jellemzői; a vészhelyzeti magatartás pszichiátriai aspektusai; pszichológiai módszerek az egyént veszélyeztető káros lelki hatások megelőzése és csökkentése érdekében.

Sajátos szociálpszichológiai jelenségeket vészhelyzetben: a népesség mentális, szociális, szociológiai jellemzői adott területen; a lakosság sajátos reakciói; családok vészhelyzetben; a migráció; csoportjelenségek és a mentés vezetése; a tájékoztatás és felkészítés szerepe.

A vészhelyzetek áttekintését és kritikus elemeit – a pszichikumra gyakorolt hatás szempontjából: támadó fegyverrendszerekkel mért csapások; terrorizmus és egyéb polgári erőszak mint katasztrófa-szituáció; földrengés; az árvíz pszichés hatásai; a tűzvész lélektani hatásai; vegyi katasztrófák pszichikai hatásai; nukleáris katasztrófák pszichés hatásai; járványok lélektani hatása; a tömeg mint potenciális pusztító tényező.

A jelenlegi hazai körülményeket: társadalmi, gazdasági változások hatása a védelemhez kapcsolódó attitűdre; a tömegkommunikáció szerepe; a mentést végrehajtók alkalmasságának kérdései; a védelmi vezetők vészhelyzeti pszichológiával kapcsolatos véleménye, hozzáállása.

Az egyéb alkalmazott pszichológiák, pl. a munkalélektan és a sportpszichológia is számos ponton kapcsolódik a vészhelyzeti pszichológiához. Kérdés, hogy szükséges-e kiemelni és külön vizsgálni az ember viselkedéséből a rendkívüli helyzetekben működő elemeket? Ezt a

kérdést, vagyis a katasztrófa-pszichológia mint önálló tudományterület létjogosultságát a gyakorlat igénye és szükségletei fogják eldönteni.

Kép: 1 db (CD)

Dr. Zellei Gábor